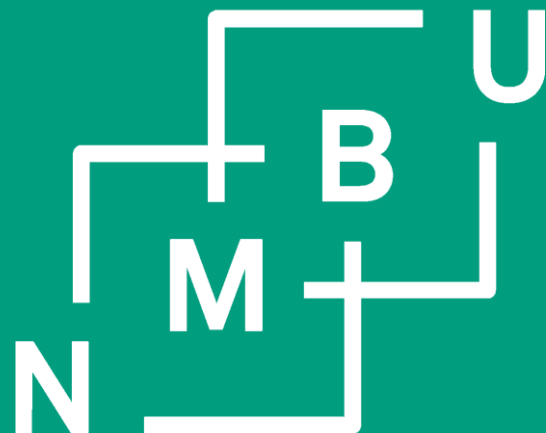

Hagekunsten og skiftende ideer om plantebruk.

Anne Katrine Geelmuyden, prof. ved Institutt for landskapsarkitektur - NMBU
FAGUS' vinterkonferanse – Om fremmede arter, 01.02. 2022

Landskapsarkitektstudiet og -faget

- **Institutt for landskapsarkitektur (ILA)**
utdanner

- Master i landskapsarkitektur (40) og
- Bachelor som landskapsingeniør (25), samt
- Master i «Landscape Architecture for Global Sustainability» (opptil 25).

- Undervisning i **plantekjennskap og plantebruk ved vekt på de fremmede**

artene: 25 obl. studiepoeng – er under revidering. 10 stp.
valgfritt.

Høring av forslaget til «Forskrift om fremmede organismer» med hjemmel i naturmangfoldlovens Kap. IV, fremmet i juli 2014.

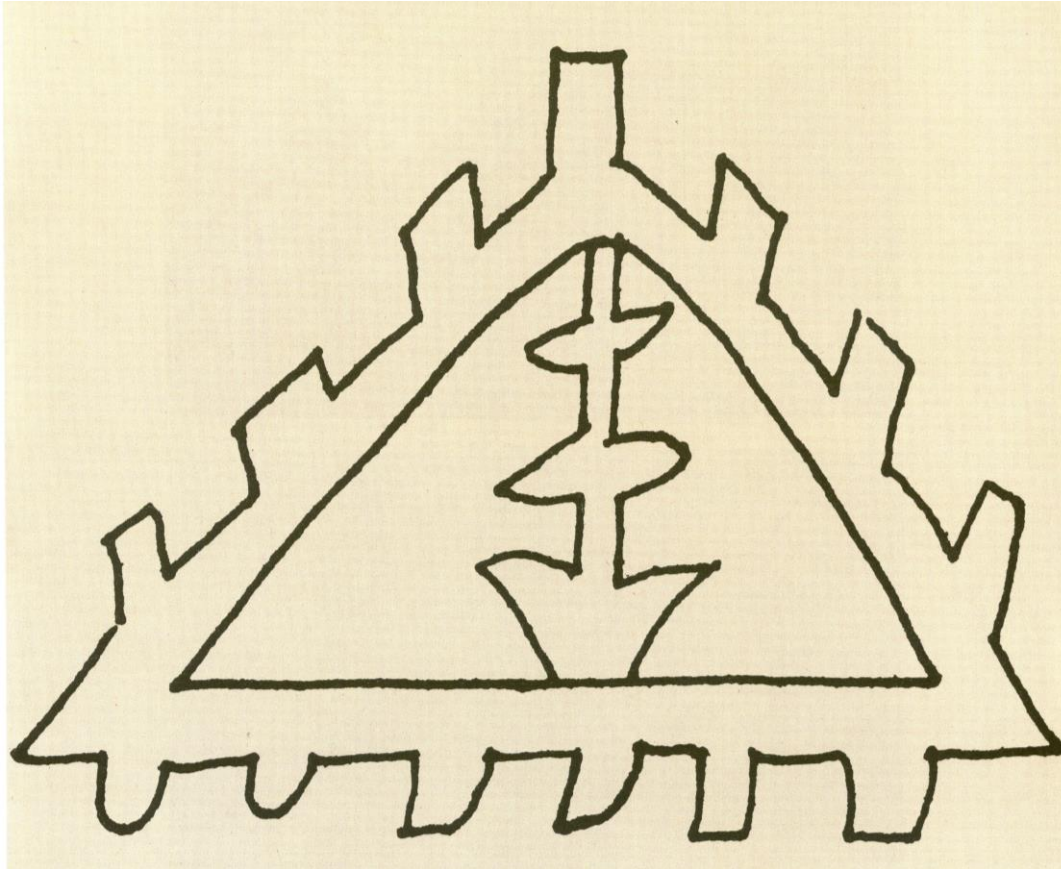
ILA:

...

Forskriftens verdiforankring

«ILP mener at man i forslaget har tatt for lett på kulturhistoriens betydning for hvordan norsk flora og fauna fremstår i dag. Det kan synes som om ideologiske føringer om at det «natur» er å anse som langt mer verdifullt enn «kultur» har fått råde alene. Det fremstår som om all menneskelig virksomhet er å regne som uheldig. Hvordan kan en kultur som har et slikt selvsyn utvikle seg målrettet? Konsekvensene som forskriften vil få for historieforståelse, kultur og næringsliv (herunder samfunnets syn på naturen) er ikke hensyntatt eller utredet i tilstrekkelig grad.»

Opprinnelsen: Hagen, et innhegnet stykke land, for dyrking

Den eldste avbildning av en hage?

Kalenderblad fra Holland

Hagen (landskapet) som kultivert natur

Videre fra ILAs høringsuttalelse:

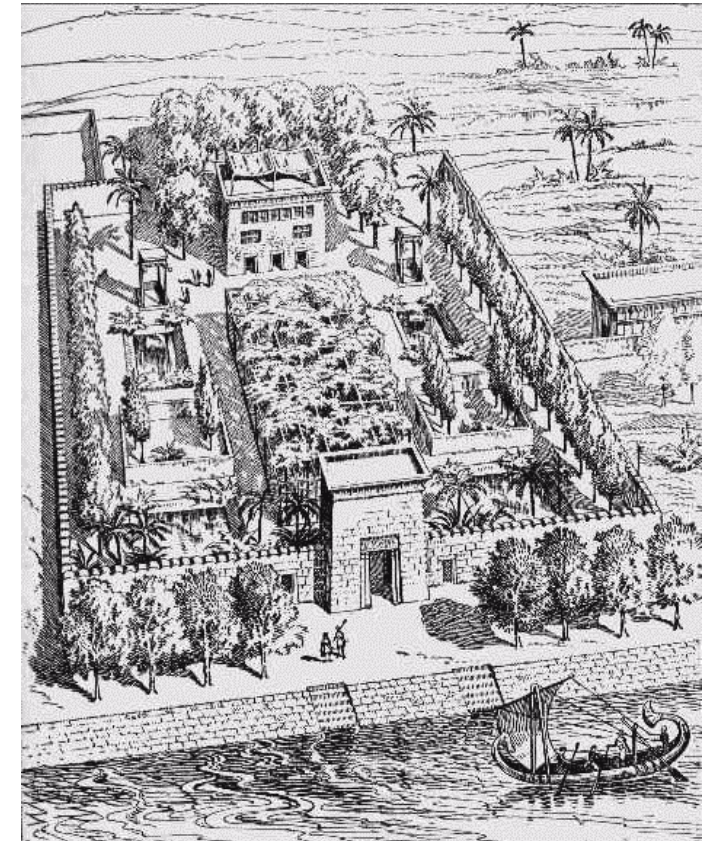
«Hagekunst, landskapsarkitektur og landskapspleie **speiler samfunnets syn på naturen.**

Menigmanns privathager og fagfolks stilvalg og grep i utformingen av parker, hageanlegg og bed har til alle tider vært påvirket av hvordan pionérene og stilutformerne har arbeidet. Helt siden **naturen ble «kodet om» estetisk som «landskap» tidlig på 1700-tallet**, i billedkunst, poesi og hagekunst, har hage-, parkanlegg og byplaner gjennom bevaring og omforming av naturområder, med sin plantebruk og sine

komposisjonsprinsipper **skapt konkrete forbilder som har åpnet allmennhetens øyne opp for naturens skjønnhet og verdi.** (Se for eksempel den senere tids «naturlike staudeplantinger»).

Natur – kultur, men **hvilken natur?**

Plantebruk for ca. 5000 år siden i egyptisk
hagekunst.

Roseromanen

av Guillaume de Lorris
og Jean de Meun
(1237- 1280)

- Albertus Magnus: *De vegetabilibus et plantis* (1260)
- Pietro de Crescenzi: *Liber ruralium commodorum* (1305) (viktig bok i overgangen til renessansen) - Bok VIII **om lysthager** i verket *Liber ruralium commodorum* (1290). Et overgangsverk til renessansen.

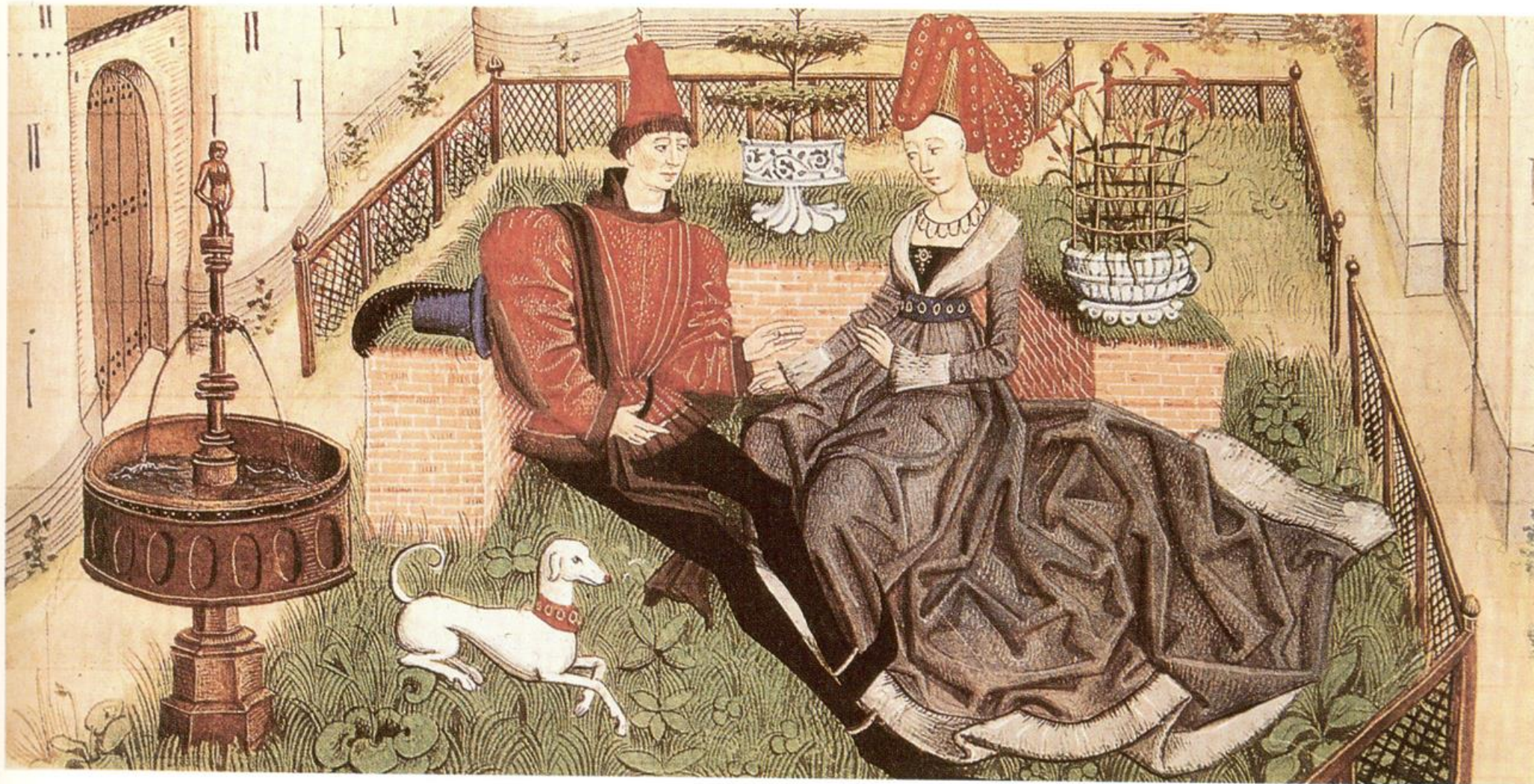
Middelalder

«Paradishagen» En *hortus conclusus* (1410-1420) med Maria og helgener som utfører rituelle handlinger. St. Dorothea plukker kirsebær fra livets tre.

Her ses: kysymre, fløyelkjæreblom, agurkurt, prestekrage, iris og stokkroser i enga, videre: Madonnalilje, liljekonvall, peon, dagfiol, fioler, gravmyrt, klosterklokke, jordbær.

Kilde: Hobhouse, P. , 1992: Plants in Garden history. Pavilion Books LTD., London.

Locus amoenus. Rammen rundt høvisk kjærlighet.

Renessansen griper tilbake til antikkens spesielt diktningen og mytologien

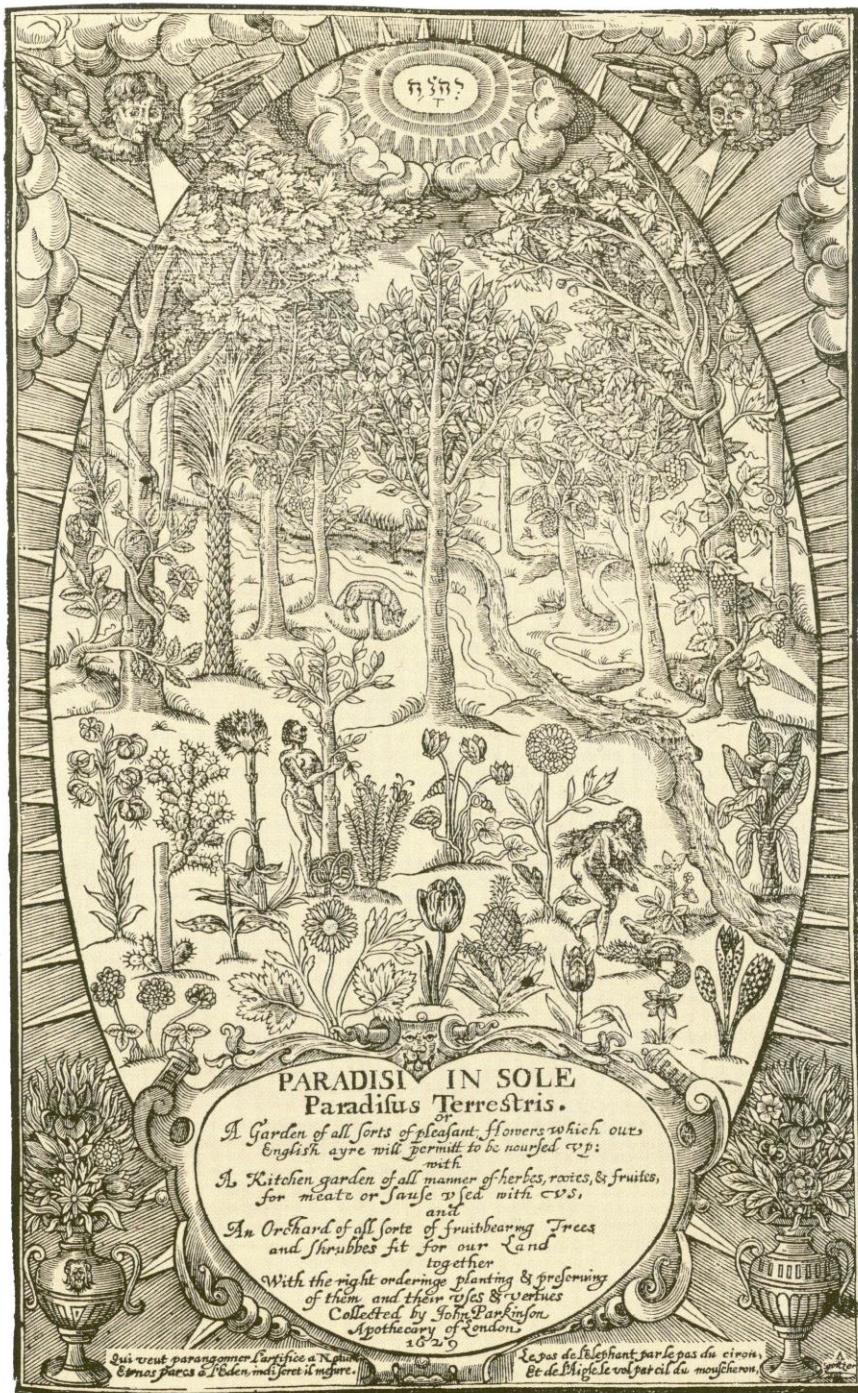
“Knot Garden” ved Sudeley Castle

Veggfreske

Utstrakt import av planter fra alle hjørner av imperiene

Parkinson, John (1629):
*Paradisi in Sole Paradisus
Terrestris: Or A Garden of All Sorts
of Pleasant Flowers which our
English Ayre will Permitt to be
Noursed Vp. With a Kitchen
Garden of All Manner of Herbes,
Rootes, & Fruites, for Meate or
Sause Vsed with Vs, and an
Orchard of All Sorte of Fruitbearing
Trees and Shrubbes Fit for Our
Land. Together with the Right
Orderinge, Planting & Preserving
of Them and Their Uses and
Vertues*

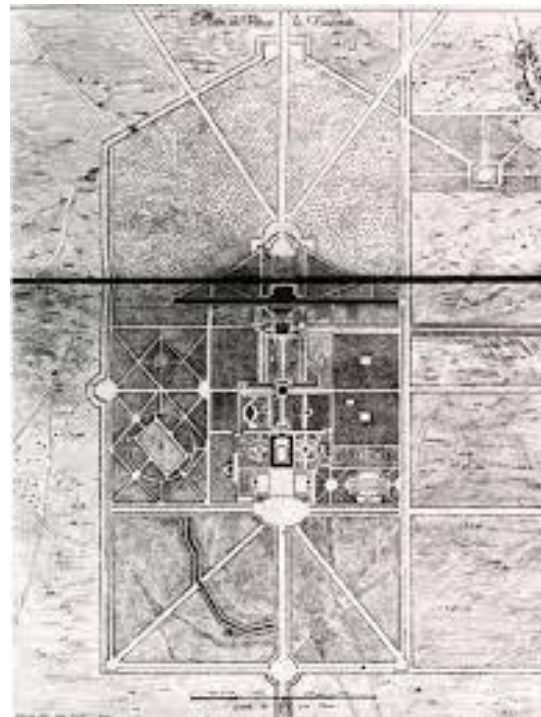
Collected by Iohn Parkinson, Apothecary of
London

Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Renessanse – barokk ... : Naturen, i menneskelig idealisering

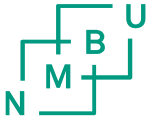
The First green house, Chatsworth - 1684-1707, Derbyshire, UK

Château de Vaux-le-Vicomte, André le Nôtre, 1658 - 1661

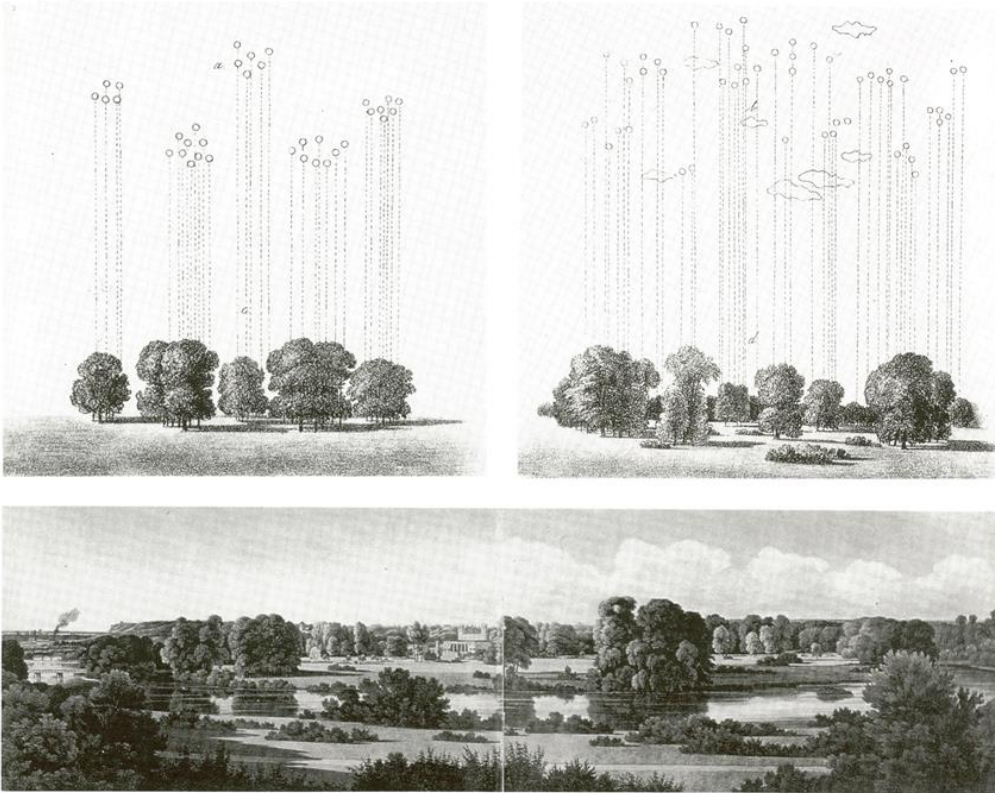

Overgang til landskapshagen på slutten av 1600-tallet

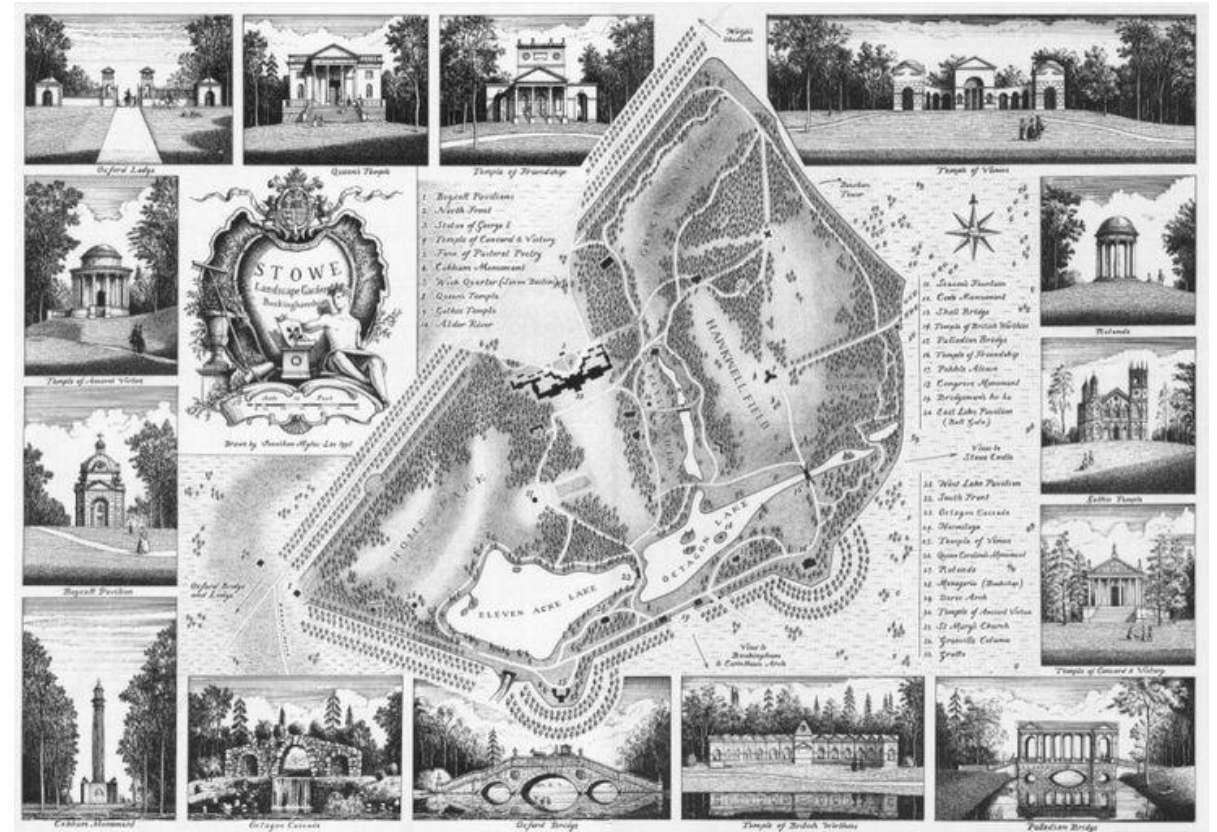

A panoramic view of Chatsworth House and Park, early 18th century (Pieter Tillemans)

Landskap: Naturen som erklært forbilde – menneske *i* naturen^N –
fra midten av 1700-tallet

Studie av «clumps» (Capability Brown . Illustr. trolig fra Hirschfeld:
Theorie der Gartenkunst (1779))

Stowe landscape garden, Buckinghamshire, UK. C. Bridgeman (d. 1738) og W. Kent (1685-1748) the «Foe of all straight lines»

1800-tallet: Beplantningstyper/opplevelser - blomsterbedet, fjellhagen, bregnehagen, planter med spesielle bladformer og-farger

The fern garden ved Wentworth Castle, Yorkshire, UK

Victorian Flower garden, Wentworth Castle

William Robinson: det selvgrodde og stedstilpassede som forbilder

The Wild Garden (1870) og *The English Flower Garden* (1883)

'We have no doubt whatsoever that in many places as good an effect as any yet seen in an English garden from tender plants, may be obtained by planting hardy ones only!'

He particularly recommended the use of Pampas Grass, Yuccas, Bamboos, Crambe and Rheum. As he later wrote in the Wild Garden

'I was led to think of the enormous number of beautiful hardy plants from other countries which might be naturalised, with a very slight amount of trouble'.

Fra Robinsons *Gleanings from French Gardens* (1868)

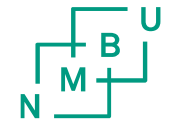
“Frontispiece” til *The Wild Garden*, av William Robinson,.

Viktige stadier i utviklingen av ideene om «naturhager», naturinspirert eller -lik plantebruk og *fremmede* arter (exotics, fremd, ausländisch, alien, ...)

- Willy Lange (1864-1941, D): Det lille menneskets ego skal gå opp i det store verdensaltet. Mennesket likestilles med planten i naturen. Økologiske prinsipper skal styre, men kunst blir det først når også fremmede arter inkluderes og naturen dermed forhøyes.
- Jacobus Pieter Thijssse (1865–1945, NL): Grunnlegger av den økologisk bevegelsen i Nederland. Reaksjon på den raske forsvinningen av naturområder.
- Louis Le Roy (1924-2012, NL): Plantesamfunn som passer til stedet. Går lenger enn Robinson med inkludering av ugress og dødt plantemat. Naturen er mester, eieren er lærlingen. Hagen er stedet for økologisk innsikt og erfaring. Hagen skal mest mulig tilstrebe stedets naturlige vegetasjon. Hagearbeid bør ikke finne sted!
- Jens Jensen - (1860-1951, USA): Chicago- eller *Prairie School*. Bruk av stedegne planter som en gjenskaping eller bevaring av midtvestens natur, særlig præriens plantesamfunn.

Ideene, enkeltvis eller i kombinasjon fikk en renessanse først på 1970-tallet (Masseplantinger, ammeplantinger, ...) og igjen på 1990 – tallet til nå (Piet Oudolf, *High line*, ... staudebruk, woodland-plantinger, *The dynamic landscape* (James Hitchmough og Nigel Dunnett ...))

Forbilder reiser: fra NL til Sverige gjennom Rune Bengtsson,
til en klasse ved NLH i 1980, til en lærer ved UMB på
Movium-kurs og egen befaring til NL, til Enkjøpings parker,

Fra Amsterdanse Bos (Thijsse-anlegg) i 1980.

Fra Ton Ter Lindens hage i NL, 1992. Egen befaring.

Konklusjon: Vegetasjonsbruken har speilet ideologiske posisjoner og gjør det ennå!

- ❖ Fremmede arter - **er vi tjent med begrepet?** Hva med «skadelige arter»? Hvilken historisk substans har det? Sender det gode/hensiktsmessige signaler?
- ❖ Kulturplantene (innført eller ikke) kan være med på å **øke det biologiske mangfoldet** – ikke minst i et endret klima.
 - Det kreves mer forskning om dette (vil f.eks. kanadagullris faktisk overta alt over tid? I hvilken grad blir hva fortrent? Er det annen kulturell virksomhet som er mer skadelig for norsk natur?)
 - Det kreves forsiktighet i utsettelsen av dem. Forholdene på stedet må ses an, sammen med plantens egenskaper.

(risikovurderinger)

- ❖ Bør det i fremtiden kanskje heller legges **mer vekt på skjøtsel** av natur-, landbruks- og urbane grøntområder (også «restarealer»!).
- ❖ I dag er det i det hele **økologisk hage** som har overtatt for **naturhage**.
 - ❖ Et tegn i tiden at naturvitenskapen er den eneste som kan legitimere våre valg?
 - ❖ Er naturvitenskapen så veldig mye mer objektiv enn Las tradisjonelle innfallsvinkel som er å avveie ulike, ofte kryssende interesser? Hva betyr det egentlig?

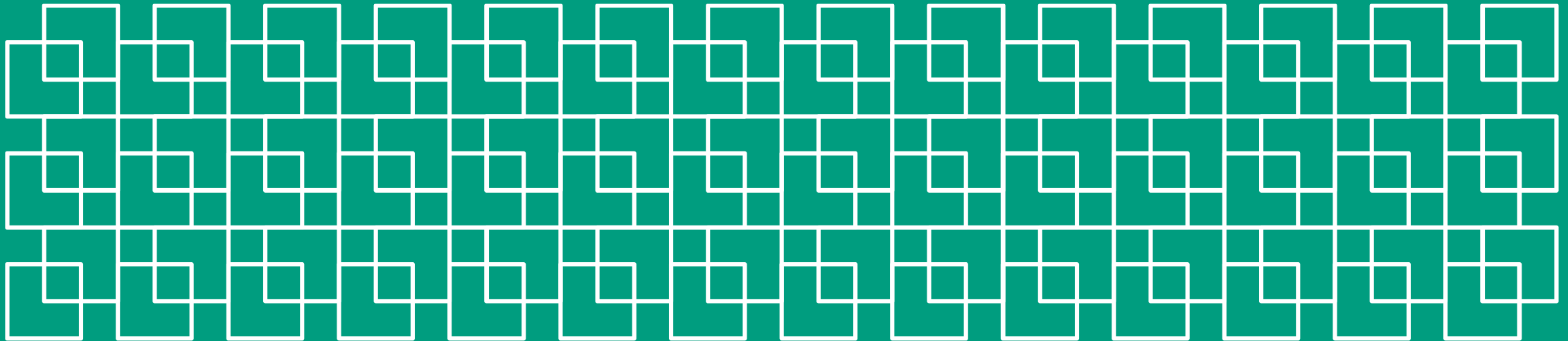
Litteratur som er brukt:

- Beinart, W., and K. Middleton, 2004: Plant Transfers in Historical Perspective: A Review Article. *Environment and History*, Vol. 10, No. 1, pp. 3-29, White Horse Press.
- Cooper A., 2003: The Indigenous versus the Exotic: Debating natural origins in early modern Europe, *Landscape Research*, 28:1, 51-60, DOI: 10.1080/01426390306533
- Hobhouse, P. , 1992: *Plants in Garden history*. Pavilion Books LTD., London.
- Uekötter F., 2007: Native plants: A Nazi obsession?, *Landscape Research*, 32:3, 379-383. DOI: 10.1080/01426390701318338
- Warren, C. R. 2007: Perspectives on the 'alien' versus 'native' species debate: a critique of concepts, language and practice. *Progress in Human Geography* 31(4) (2007) pp. 427–446.
- Wimmer, C. A., 1989: *Geschichte der Gartentheorie*. Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Wolschke-Bulmahn, J. (Ed.), 1997: *Nature and Ideology Natural Garden Design in the Twentieth Century*. volume 18 in the series *Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture* www.doaks.org/etexts.html
- Woudstra, J. 1997: Jacobus P. Thijsses's Influence on Dutch Landscape Architecture, in Wolschke-Bulmahn, J. (ed.) *Nature and Ideology. Natural Garden Design in the Twentieth Century*. volume 18 in the series *Dumbarton Oaks Colloquium on the History of Landscape Architecture*. www.doaks.org/etexts.html

Annen relevant litteratur:

- Blackburn, T. M., C. Bellard and A. Ricciardi, 2019: Alien versus native species as drivers of recent extinctions. *Front ecol environ* 17(4) pp.203-207. The ecological society of America. DOI:10.1002/fee.2000
- Egan, D. and W. h. Tischler, 1999: Jens Jensen, Native Plants and the Concept of Nordic Superiority. *Landscape Journal*, Vol. 18, No. 1, pp 11-29. <https://www.jstor.org/stable/43323476>
- Hopstock, L., 2017: 'Beauty is more than beauty': Examining Karl Foerster's position in German garden culture. *Journal of landscape architecture*, No. 2 – 2017.

Takk for oppmerksomheten!

Privat vs. felles

